

"רבת מעשים טובים ומרבה בגמילות חסדים"

שמואל גילר

150 שנה לבית הספר "טביתא" ביפו

בקיץ באותה שנה כבר גדל מספר התלמידות ל-50, והחדר הורחב. ווקר-ארנוט ביקשה להקים גם פנימייה, אך בשנת 1869 עזבו הזוג מצלר לרוסיה והשאירו אותה ללא סיוע כספי. באותה שנה נפתחה תעלת סואץ בנוכחות בני מלוכה מאירופה, והמזרח התיכון התחזק כיעד מועדף לתיירות. אוכלוסיית יפו גדלה במהירות, ואת נמלה פקדו תיירים רבים. ב-15 במרץ 1869 הגיע סוכן הנסיעות תומס קוק לבית הספר עם קבוצת תיירים, שהיו הראשונים לרשום את רשמיהם בספר המבקרים. ידידות הדוקה נרקמה בין סוכן הנסיעות מלונדון למורה מיפו. על נסיבות פגישתם כתב קוק:

בשנת 1868 מצאתי את בית ספרה של מיס ארנוט בקומה השנייה של בית מגורים. החדר הורחב על ידה, אבל לא ענה לתכניתיה הגדולות ולשאיפותיה. היה לי הכבוד לסייע לה בהבטחת מקום מצוין בו נמצא היום בית ספרה המכובד, ואשר את אבן הפינה שלו נבחרתי להניח ב-13 במרץ 1875. הוגש לי אז מגש עם פרחים יפים, ובמרכזו כף טייחים מכסף עם הקדשה. על אבן הפינה סופר שהובאה מביתו של שמעון הבורסקאי [שבו שהה פטרוס].

בית חדש וביקורי תיירים

בקיץ 1874, עקב מצב התברואה הירוד, פרצו מחלות בסמטאות יפו. הצפיפות בחדר הלימוד של בית הספר טביתא גדלה, ולכן ווקר-ארנוט החלה לתכנן בניית בניין חדש לבית ספר ופנימייה, מחוץ לחומת העיר. נודע לה על חלקה בבעלות אנגלי, המוצעת למכירה סמוך לבית הקברות האנגליקני. היא כתבה לידידה תומס קוק וביקשה את עזרתו, ומכיוון ששהה אז בארצות הברית היה זה בנו שרכש את החלקה. תומס קוק כתב לג'יין וסיפר על הרכישה, ולמכתבו צירף גם 50 ליש"ט כתרומה. העברת הבעלות הצריכה את אישור השלטונות העות'מאניים. קונסטנטין עוזאר וחיים אמזלג, סגן הקונסול הבריטי ביפו, סייעו בקבלת האישורים למרות הקשיים שהערים המושל. בחודש מרץ 1875 הגיע תומס קוק ליפו והניח את אבן הפינה לבניין החדש, כפי שתיאר לעיל. קוק הביא עמו תרומות שאסף מידידיו בלונדון והוסיף 45 ליש"ט, מחצית הסכום שקיבל באותו יום תמורת מכירת בית בבית לחם – בית שהועבר אליו בהוראת מושל ירושלים, כפיצוי על שוד קבוצת התיירים

ב-21 במאי 2011 מלאו 100 שנה למותה של ג'יין ווקר-ארנוט (Jane Walker-Arnot), מייסדת בית הספר "טביתא" ביפו, הפועל עד היום ברחוב יפת 21 בחסות הכנסייה הסקוטית. ב-16 במרץ 2013 יחגוג בית הספר 150 שנה להיווסדו. רק מעט נכתב על האישה שהקימה את המוסד החינוכי המודרני הראשון ביפו, שבו התחנכו נוצרים, מוסלמים ויהודים, ושהקדישה לו את חייה.

הקמת בית הספר "טביתא"

ג'יין ווקר-ארנוט נולדה בשנת 1834 בעיירה קינרוס (Kinross) שבסקוטלנד. אביה, ג'ורג' ווקר-ארנוט, שימש פרופסור לבוטניקה באוניברסיטת גלזגו. היא הגיעה בפעם הראשונה ליפו בשנת 1858 והתגוררה במשך שנתיים בביתם של הכומר וויליאם קרוז, שליח האגודה הנוצרית המיסיונרית (C.M.S.), ורעייתו מריה. היא שימשה מורה לבנותיהם, למדה להכיר את תושבי יפו ואת אורחות חייהם ואף למדה מעט מילים בערבית. מתוך כך הבחינה בצורך במוסד לחינוכם של ילדי יפו, ובעיקר הילדות. בשנת 1860 פרצו בדמשק מהומות דמים ובמהלכן נרצחו נוצרים רבים. עקב המתיחות נאלצה ג'יין לעבור לקהיר, שם שימשה מנהלת בית הספר של מרי ווטלי. בשנת 1863 הוזמנה אל בני הזוג הגרמני מצלר, שניהלו ביפו בית חולים קטן במימון הברון פון אוסטינוב. הם שמעו על רצונה לעסוק בחינוך ילדי יפו ועל כישוריה כמורה. ב-16 במרץ 1863 פתחה ווקר-ארנוט את בית ספרה בחדר קטן בביתה, עם 14 תלמידות בנות כל הדתות. לבית הספר קראה "טביתא", בעקבות המתואר בברית החדשה: "ביפו היתה תלמידה ושמה טביתא, כלומר צביה, והיא רבת מעשים טובים ומרבה בגמילות חסדים"; אותה טביתא חלתה ונפטרה, אך הוחזרה לחיים בידי פטרוס (מעשי השליחים ט', 37-41). על נסיבות פתיחת בית הספר כתבה ווקר-ארנוט:

באותם ימים ראשונים לא היה מי שסייע לי, והייתי חייבת ללמד את הילדות בעצמי כמיטב יכולתי. מאחר שהייתי רק מתחילה בשפה הערבית, הייתי חייבת להכין את השיעורים יום אחר יום, ולאחר מכן להעבירם לתלמידות. [...] יש לי זיכרונות רבים ונעימים מאותם ימים ראשונים של עבודתי, ומתחברים שהייתי קשורה אליהם, שחייהם היו פשוטים ופרימיטיביים כפי שחינו באותם ימים.

שמואל גילר הוא אדריכל המתגורר בתל אביב. בשנים האחרונות עוסק בחקר יפו בשלהי התקופה העות'מאנית ובחשיפת פרקים עלומים מתולדות העיר.

תפירה ורקמה לנשות יפו. היא פתחה כיתות לימוד עבור כ־80 נשים נוצריות, מוסלמיות ויהודיות, שאותן לימדה את מלאכת התחרה. הנשים קיבלו תשלום עבור עבודות הרקמה שביצעו, ואלו נמכרו לתיירים ואף לתומכים בבריטניה. במהלך הלימודים המקצועיים הוקראו גם סיפורי התנ"ך והברית החדשה. לצורך השגת סיוע כספי נהגה ווקר-ארנוט להפליג מדי פעם לאנגליה ולסקוטלנד, שם הקימה ארגון ידידים שהתחייבו לתרום 10 ליש"ט להחזקתה של כל ילדה בפנימייה. תומס קוק עצמו התחייב לתמוך בשש ילדות, ומשפחתו המשיכה בכך גם לאחר מותו. קבוצות נשים בערים אדינבורו, גלזגו ודובר שלחו לבית הספר בגדים שנתפרו ונאספו על ידן. בשנת 1876 נשלח הכומר לנגלי-הול ליפו, כשליח האגודה הנוצרית המיסיונרית, וגם הוא סייע במימון הפנימייה ובית הספר. קבוצות תיירים שהגיעו ארצה נהגו לבקר במוסד, הוסיפו את רשמיהן בספר המבקרים וסייעו גם הן בתרומות.

דרשה דתית או טיפול רפואי?

נוסף לעבודתה כמורה לרקמה, החלה הגברת מנגן גם בעבודה רפואית ביפו. היא נעזרה ברופא ד"ר גורייב מבית הספר האמריקני בביירות, והשתלמה כאחות. בשנת 1882 הקימה בית חולים ובו 18 מיטות – לימים, "בית החולים האנגלי" (כיום "הבית הסקוטי" ברח' יפת 52). בעבודתה הרפואית סייעה קונסטנס ניוטון, שלקחה על עצמה את ניהול בית החולים לאחר מותה של מנגן בשנת 1885. בית החולים השתייך לאגודה הנוצרית המיסיונרית והעניק שירותים רפואיים לנוצרים, למוסלמים וליהודים מכל רחבי הארץ. לפני מתן הטיפול, הוקראו לחולים קטעים מהברית החדשה בערבית. אנה ספאפורד מהמושבה האמריקנית בירושלים הגיעה יום אחד לביקור בבית החולים

גיין ווקר-ארנוט, מייסדת בית הספר "טביתא" ביפו

תלמידות בשיעור רקמה, 1925 (הארכיון הציוני המרכזי)

שהוביל בסיורו הראשון בארץ.

3,275 ליש"ט נדרשו להקמת בניין בית הספר החדש. הסכום נאסף בידי קבוצת ידידי בית הספר בסקוטלנד ובאנגליה. סופר כי מושל יפו העביר אבנים שפורקו מחומת העיר, שכבר לא שימשה להגנה, כדי לסייע בהקמת הבית. ב־1 בנובמבר 1875 עברו גיין ווקר-ארנוט ו־20 תלמידותיה לבניין החדש, שהיה בין הראשונים שנבנו מחוץ לחומה. הבית המרווח על גבעת עג'מי השקיף על סמטאות יפו הצפופות, וסביבו ניטע גן יפה. במרכז הבניין היה חלל התכנסות גדול וסביבו כיתות הלימוד. בקומה השנייה היו חדרים למגורי הסגל ואולם גדול לפנימיית הילדות. חדר בית הספר הישן בתוך יפו המשך לשמש ללימודי יום. בשנת 1878 גדל מספר הילדות בפנימיית טביתא ל־60. למוסד הצטרפה אמילי, אחותה של גיין, ששימשה עד אז מורה יחידה. באוקטובר 1878 הצטרפה גם ביאטריס מנגן, כדי לסייע בלימוד

ומפקידים חלק משכרם כדי לחסוך לקניית בית. הוקמו קבוצות נשים שעסקו ברקמת תחרה לשיווק וקיבלו תשלום עבור המפות והתיקים שנשלחו לאנגליה ולסקוטלנד, ונמכרו על ידי קבוצת ידידות בית הספר בערבי התרמה למוסד. בשנת 1902 הורחבה תעשיית התחרה גם לערים נוספות, ובשנת 1909 היו רשומות בלוד, ברמלה, בירושלים ובעזה 500 (!) נשים שעסקו בעבודה זו.

הדרך עוד נמשכת

ב־21 במאי 1911, לאחר 48 שנות פעילות ביפו, הלכה ג'יין ווקר־ארנט לעולמה. היא נקברה בבית הקברות האנגליקני הצמוד לבית ספרה, ואת ארונה ליוו כ־3,000 נוצרים, מוסלמים ויהודים. תרומות רבות נאספו להקמת מצבת הגרניט על קברה, והיתרה אף הספיקה להקמת בניין חדש עבור בית ספר יומי בצמוד לבניין הפנימייה. בהתאם לצוואתה, הועברו נכסי בית הספר לרשות הכנסייה הסקוטית. מנהלת חדשה, מדלין סטיבנס, הגיעה מאנגליה, ובשנת 1918 נבנה בניין חדש למגורי סגל בית הספר (רח' יפת 55) מול בית החולים האנגלי הניצב בהמשך הרחוב.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נעזב המוסד, והצוות עזב את הארץ. מבנה בית הספר שימש מפקדה לצבא העות'מאני, ולאחר הכיבוש הבריטי היה למטה הצי. באוקטובר 1919 חידש בית הספר את פעילותו. כיום (2013) לומדים בו 329 תלמידים מ־37 לאומים, בני 5 עד 18, ובהם גם ילדי דיפלומטים ותלמידים יהודים מרחבי גוש דן. הוא מנוהל בידי הכנסייה הסקוטית והלימודים מתנהלים בשפה האנגלית, אך חוגגים בו את חגי כל הדתות – כולל חגי ישראל. ב־16 במרץ 2013 ייערך בבית הספר טביאת כינוס חגיגי, במלאת 150 שנה למוסד החינוכי הנוצרי הוותיק הפעיל עד היום.

עם רולה פלויד, סוכנו של תומס קוק ביפו. בראותה את החולים והפצועים ממתינים בקוצר רוח לסיומה של הדרשה הארוכה, היא כתבה בציניות לבעלה: "ישו היה מטפל בסובלים עם ידיו העדינות, עם מילים מנחמות, ואילו את הדרשות היה משאיר לרוח הקודש". צוות בית החולים האנגלי היה מעביר יתומים אל פנימיית טביא, ותלמידות בית הספר היו מגיעות כדי לשיר בפני החולים ולשמח אותם. ניוטון נפטרה בשנת 1903, ובצוואתה הורשה 200 ליש"ט לבית הספר.

בית הספר הישן בתוך יפו המשיך לפעול עד שנת 1884, ועבר למיקום חדש בו למדו כ־100 תלמידות ותלמידים. כיתות נוספות הוקמו בעיר, ובשנת 1890 נפתח בית ספר נוסף בחלקה הצפונית של העיר, ומספר התלמידים גדל ל־200. שניים מהמורים היו ערבים, וארבעה נוספים היו אנגלים. התלמידות הבוגרות, שהיו מועמדות להוראה, סייעו למורים בעבודתם. בתחילה התקיימו הלימודים בפנימייה ללא תשלום, אך החל בשנת 1886 התבקשה השתתפות ההורים בעלי האמצעים והפנימייה שופצה. באותה שנה החלו השלטונות העות'מאניים להצר את צעדיו של בית הספר ופרסמו תקנות האוסרות על ילדים מוסלמים ללמוד בבתי ספר נוצרים (שנדרשו גם לרישוי מיוחד). משרד החוץ הבריטי התערב, ובסופו של דבר התאפשר לבית הספר טביא להמשיך ולפעול.

ב־16 במרץ 1888 חגג בית הספר 25 שנה להקמתו. 600 אורחים הגיעו לטקס, ובהם תומס קוק – שהגיע במיוחד לאירוע ושלח עוגה מיוחדת מלונדון. קוק המשיך לסייע לפנימייה ולבית הספר עד מותו בשנת 1892; חברת הנסיעות שהקים המשיכה לתמוך בפנימייה עד שנת 1918. בשנת 1898 הורחבה הפעילות ביפו בקרב המבוגרים. ווקר־ארנט פתחה כיתות לימוד לספנים ולסבלים בנמל, ללמדם קרוא וכתוב. עשרות אנשים היו מגיעים בכל ערב שבת לשיעורים, שומעים את סיפורי הברית החדשה

מבנה בית הספר "טביא", 1900 בקירוב

תרגילי התעמלות בבית הספר "טביא" ביפו, 1900 בקירוב

פסוק מתהלים כח
באולם הכניסה,
נחשף במקרה
בשנת 1996

"תרומתו" של סדאם חוסיין

במהלך השנים שופץ מבנה בית הספר פעמים רבות, וקירותיו נצבעו וטויחו. לקראת מלחמת המפרץ (1991) הודבקו על הקירות יריעות פוליאתילן לצורך איטום כנגד התקפת גזים. כשאלה הוסרו, קולפו איתן גם שכבות צבע ישנות, ולמרבית ההפתעה נחשפו בחזית אולם הספרייה פסוקים מהברית החדשה. בשיפוצים יסודיים שנערכו ב-1996 נחשפו פסוקים באנגלית מעל דלת הכניסה הראשית ומעל הקשתות המעטרות את המבואה. מעל דלתות העץ הרחבות נכתב הפסוק ששימש נר לרגלה של ג'ין ווקר-ארנוט: "דברך אמת" (יוחנן יז, 17); על קשתות האבן בחזית האולם נכתב הפסוק מתהלים כח: "יהוה עֲזָר וּמְגַנֵּי בּוֹ בְּטָח לִבִּי וְנִעְזַרְתִּי, ומעל הכניסה לחדר האוכל: "יהוה רָעַי לֹא אֶחְסֶר".

המנהל והתלמידים ביום השנה ה-100 למות ווקר-ארנוט (2011)

מבנה בית הספר "טביטה", 2012

לעיון נוסף:

1. ת' קוק, מכתב לחגיגות 25 שנה לבית הספר "טביטה", לונדון 1888, ארכיון חברת "תומס קוק".
2. I. Goodwin, *May You Live to Be 120! The Story of Tabetha School, Jaffa 1863–1983*, Edinburgh 2000